

Research Article; Received: 2025-08-20; Revised: 2025-09-19; Accepted: 2025-09-25.

การพัฒนาศักยภาพของชุมชนในการขับเคลื่อน
เศรษฐกิจฐานรากอย่างยั่งยืน กรณีศึกษาตำบลเขาดิน
อำเภอเก้าเลี้ยว จังหวัดนครสวรรค์

Community Potential Development to Drive
Sustainable Grassroots Economics: A Case Study of
Khao Din Sub-district, Kao Liao District,
Nakhon Sawan Province

หทัยชนก คตะสมบุรณ์

Hathaichanok Khatasombun

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์

Faculty of Humanities and Social Sciences, Nakhon Sawan Rajabhat University

First/Corresponding Author, E-mail: hathaichanokkhatasombun@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1. ศึกษาศักยภาพของชุมชนและทุนทางสังคม 2. วิเคราะห์สถานการณ์ปัจจุบัน ปัจจัยที่ส่งเสริมและปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อการขับเคลื่อนเศรษฐกิจฐานราก 3. นำเสนอแนวทางในการพัฒนาศักยภาพของชุมชน และ 4. พัฒนารูปแบบการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ ผู้นำชุมชน หน่วยงานภาครัฐ องค์กรชุมชน ประชาชนผู้ประกอบอาชีพ และประชาชน รวม 25 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสัมภาษณ์ แบบสังเกต แนวทางการสนทนากลุ่ม ในการวิเคราะห์ข้อมูลใช้การวิเคราะห์เชิงเนื้อหา

ผลการวิจัยพบว่า 1) ศักยภาพของชุมชนและทุนทางสังคม ชุมชนเขาดินมีเข้มแข็งเพราะความหลากหลายของทุนทางสังคม ได้แก่ ทุนทางทรัพยากรธรรมชาติ ทุนทางมนุษย์ ทุนทางสังคม ทุนทางวัฒนธรรมและทุนทางองค์กร 2) สถานการณ์ปัจจุบันได้ดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจโดยใช้กลุ่มวิสาหกิจชุมชนเป็นศูนย์กลาง ใช้ทุนทางธรรมชาติและวัฒนธรรม ปัจจัยส่งเสริม คือ ความร่วมมือของชุมชน เครือข่ายภาครัฐ การใช้เทคโนโลยีเบื้องต้นในการผลิต ปัจจัยอุปสรรค คือ การขาดองค์ความรู้

ด้านการตลาด ระบบการจัดการกลุ่มและงบประมาณในการลงทุน 3) แนวทางในการพัฒนาศักยภาพของชุมชน ได้แก่ การส่งเสริมการผลิตแบบอินทรีย์ การเพิ่มมูลค่าสินค้า การสร้างศูนย์การเรียนรู้ชุมชน การส่งเสริมการท่องเที่ยวชุมชน และการพัฒนาเครือข่ายความร่วมมือ 4) รูปแบบการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน KHODIN Model มีองค์ประกอบดังนี้ (1) การเสริมสร้างความรู้และทักษะ (2) การจัดการอย่างเป็นองค์รวม (3) การพัฒนาเครือข่าย (4) การพัฒนาบนฐานอัตลักษณ์ชุมชน (5) การนำนวัตกรรมมาใช้ (6) การใช้ทรัพยากรอย่างยั่งยืน องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย คือ รูปแบบการพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากอย่างยั่งยืน ดังนี้ (1) การสร้างความรู้และนวัตกรรม (2) การจัดการแบบองค์รวม (3) การพัฒนาเครือข่ายองค์กร (4) การขับเคลื่อนด้วยอัตลักษณ์ชุมชน (5) การนำนวัตกรรมสมัยใหม่มาใช้ และ (6) การพัฒนาอย่างเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม การวิจัยชี้ให้เห็นว่า ชุมชนเขาดินมีศักยภาพด้านทุนทางสังคมที่เข้มแข็งสามารถขับเคลื่อนเศรษฐกิจฐานรากอย่างยั่งยืน ควรส่งเสริมการสร้างองค์ความรู้ด้านการตลาดการจัดการกลุ่มควบคู่กับการพัฒนาช่องทางจำหน่ายที่หลากหลาย

คำสำคัญ: ศักยภาพของชุมชน; การพัฒนาอย่างยั่งยืน; เศรษฐกิจฐานราก

Abstract

This research article aims to 1) study the potential of communities and social capital, 2) analyze the current situations, supporting factors, and obstacle factors driving grassroots economics, 3) propose guidelines for developing the potential of communities, and 4) develop a model for developing the community. This study employs a qualitative research approach. The 25 key informants consist of community leaders, representatives of government agencies, community organizations, community scholars, entrepreneurs, and people. The research instruments include an interview guide, an observation form, and focus group discussion guideline. Content analysis is used to analyze the data.

The research results are as follows: 1) the potential of communities and social capital: the Khao Din Sub-district community has a strong foundation from a variety of social capital, including natural

resource capital, human capital, social capital, cultural capital, and organizational capital. 2) The current situations of community perform economic activities through community enterprise groups as the center, including using natural and cultural capitals. The supporting factors are community cooperation, government networks, and the use of basic technology in production. The obstacle factors are lack of marketing knowledge, group management system, and investment budget. 3) The approaches to developing community potential include promoting organic production, adding value to products, establishing community learning centers, promoting community-based tourism, and developing collaborative networks. 4) The community economic development of KHODIN Model which is as followings: (1) K: knowledge and skill strengthening, (2) H: holistic management, (3) O: organization networking development, (4) D: development driven by community identity, (5) I: applying innovation, and (6) N: natural sustainability. The knowledge gained from the research is a sustainable grassroots economic development model which covers 6 main components: 1) knowledge and innovation creation, 2) holistic management, 3) organizational network development, 4) community driven by community identity, 5) the use of modern innovation, and 6) friendly development of environment. The research indicates that Khao Din Sub-district has strong social capital potential that can sustainably drive the grassroots economics. It is recommended to promote the creation of knowledge in marketing and group management alongside the development of diverse distribution channels.

Keywords: Community Potential; Sustainable Development; Grassroots Economics

บทนำ

ประเทศไทยได้ดำเนินการขับเคลื่อนเศรษฐกิจฐานรากตามแนวทางประชารัฐ เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนและเสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่ภูมิภาคต่าง ๆ

ของประเทศ โดยผ่านการลงทุนในโครงสร้างพื้นฐานของหมู่บ้าน และการจัดกิจกรรมเพื่อประโยชน์สาธารณะในระดับชุมชน รัฐบาลจึงได้จัดทำโครงการยกระดับศักยภาพหมู่บ้านเพื่อขับเคลื่อนเศรษฐกิจฐานรากตามแนวทางประชารัฐ เพื่อกระตุ้นเศรษฐกิจในระดับพื้นที่ โดยใช้กลไกของหมู่บ้านเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา แนวทางดังกล่าวมุ่งเน้นการเสริมสร้างความเข้มแข็งและความยั่งยืนของชุมชน ทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคมและคุณภาพชีวิต เพื่อสนับสนุนการเติบโตทางเศรษฐกิจอย่างทั่วถึง และส่งเสริมการกระจายรายได้อย่างเป็นธรรม การพัฒนาชุมชนจึงไม่ได้จำกัดอยู่เพียงมิติใดมิติหนึ่ง แต่เน้นการยกระดับศักยภาพของหมู่บ้านอย่างรอบด้าน โดยควบคู่ไปกับการสร้างระบบการพึ่งพาตนเองที่มั่นคง ภายใต้หลักการผลประโยชน์ร่วมของคนในชุมชนตามแนวคิดประชารัฐ เป้าหมายสำคัญของกระบวนการนี้ คือ การยกระดับมาตรฐานการครองชีพให้แก่ประชาชนในระดับฐานรากอย่างแท้จริง ช่วยให้ประชาชนมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น สามารถพึ่งพาตนเองได้ และนำไปสู่การแก้ไขปัญหาความยากจนในระยะยาว ลดช่องว่างความเหลื่อมล้ำและความไม่เสมอภาคในสังคม สอดคล้องกับเป้าหมายและยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศไทยในระดับชาติ (บุญเพ็ง สิทธิวงษา, 2566)

เศรษฐกิจฐานรากเป็นระบบเศรษฐกิจของชุมชนท้องถิ่นที่สามารถพึ่งตนเองภายใต้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงที่มีการช่วยเหลือเอื้อเพื่อซึ่งกันและกัน มีคุณธรรมและเป็นระบบเศรษฐกิจที่เอื้อให้เกิดการพัฒนาด้านอื่น ๆ ในพื้นที่ทั้งเศรษฐกิจ สังคม ผู้คน ชุมชนวัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติอย่างเข้มแข็งและยั่งยืน ระบบเศรษฐกิจฐานรากหรือเศรษฐกิจชุมชนเป็นระบบเศรษฐกิจแนวราบที่ส่งผลและสร้างความสัมพันธ์ทั้งทางเศรษฐกิจและสังคมระหว่างผู้คนในชุมชนท้องถิ่น มิใช่เป็นเฉพาะเศรษฐกิจแนวตั้งแบบปัจเจก แต่สามารถทำให้เกิดความร่วมมือ เกิดโอกาสและความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างเศรษฐกิจร่วมของชุมชนกับเศรษฐกิจของปัจเจก เป็นระบบเศรษฐกิจที่มีลักษณะความร่วมมือเป็นหุ้นส่วนสร้างความสัมพันธ์ทั้งในชุมชนท้องถิ่น และในระดับที่กว้างขวางอื่น ๆ และภายนอก (คณะอนุกรรมการยุทธศาสตร์เศรษฐกิจฐานราก, 2559) นอกจากนี้ การสร้างเครือข่าย ความไว้วางใจและการเกื้อกูลซึ่งกันและกันในชุมชนเป็นหัวใจสำคัญของเศรษฐกิจฐานราก ทฤษฎีทุนทางสังคมอธิบายว่าการมีทุนทางสังคมที่เข้มแข็งจะช่วยสร้างความร่วมมือ เกิดการแลกเปลี่ยนทรัพยากร และส่งผลต่อการพัฒนาทั้งทางเศรษฐกิจและสังคมอย่างยั่งยืน แนวทางประชารัฐจึงเสริมสร้างการมีส่วนร่วมผ่านกลไกของชุมชนท้องถิ่น (Putnam, 1993)

การพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากถือเป็นแนวทางสำคัญในการลดปัญหาความยากจนและความเหลื่อมล้ำในสังคมไทยอย่างเป็นระบบและยั่งยืน โดยไม่ละเลยกลุ่มคน

ใดในสังคม การสร้างความเข้มแข็งให้กับเศรษฐกิจในระดับรากฐานของประเทศจึงต้องอาศัยการมีส่วนร่วมอย่างจริงจังจากทุกภาคส่วน ทั้งหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชนและประชาชน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การเสริมสร้างและใช้ศักยภาพที่แท้จริงของชุมชนเป็นฐานในการขับเคลื่อน ซึ่งชุมชนในแต่ละพื้นที่มีทุนทางสังคม วัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีคุณค่าและสามารถนำมาประยุกต์ใช้เพื่อสร้างรายได้และยกระดับคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนได้อย่างเหมาะสม แนวทางการดำเนินงานตามนโยบายของรัฐบาลในปัจจุบันมุ่งเน้นการใช้พลังของประชารัฐ เป็นกลไกหลักในการประสานความร่วมมือระหว่างภาคส่วนต่าง ๆ ทั้งในระดับกลางและระดับพื้นที่เพื่อให้เกิดการพัฒนาอย่างบูรณาการและตรงกับความต้องการที่แท้จริงของประชาชน (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2566) ในการพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากที่เน้นการบูรณาการระหว่างรัฐ เอกชนและประชาชน สอดคล้องกับทฤษฎีการพัฒนาแบบมีส่วนร่วม ซึ่งชี้ให้เห็นว่า การพัฒนาที่มีความยั่งยืนต้องเกิดจากการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกฝ่าย ไม่ใช่เพียงจากภาครัฐหรือเอกชนฝ่ายเดียว การพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากจึงใช้กลไกหมู่บ้านและชุมชนเป็นศูนย์กลาง เปิดพื้นที่ให้ประชาชนเข้ามามีบทบาทในการกำหนดทิศทางและรูปแบบการพัฒนา (Pretty, 1995)

ตำบลเขาติน อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครสวรรค์ เป็นตำบลต้นแบบของอำเภอกำแพงแสนที่ได้รับการยกระดับในการพัฒนาชุมชนที่ประยุกต์ใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นเครื่องมือในการพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากของชุมชน โดยชุมชนได้นำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาปรับประยุกต์ใช้ในการพัฒนาชุมชนจนเกิดกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมจากการปฏิบัติจริงในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชนที่นำไปสู่การพัฒนาชุมชนบนฐานทรัพยากรชุมชนที่มีอยู่อย่างหลากหลาย ได้แก่ องค์ความรู้ที่มีอยู่ในพื้นที่ เช่น ทรัพยากรธรรมชาติที่เป็นป่าชุมชน แหล่งน้ำ ภูมิปัญญาชาวบ้านด้านเกษตรทฤษฎีใหม่ แหล่งเรียนรู้ชุมชนศูนย์การเรียนรู้ด้านการเกษตร ปราชญ์ชุมชนด้านการแพทย์แผนไทยที่สอดคล้องกับความต้องการของชุมชนเพื่อเป็นการพัฒนาศักยภาพของชุมชนในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจฐานรากอย่างยั่งยืน โดยเน้นให้ชุมชนเป็นศูนย์กลางในการขับเคลื่อนการดำเนินกิจกรรมในการพัฒนาชุมชน ด้านการบริหารจัดการ การวิเคราะห์และวางแผนชุมชนเพื่อการพัฒนาภายใต้การจัดการที่เหมาะสม สอดคล้องกับบริบทของชุมชนเพื่อเป็นการแก้ปัญหาตรงกับความต้องการของชุมชน โดยใช้เวทีชุมชนและกระบวนการการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมเพื่อให้ชุมชนท้องถิ่นได้มาเรียนรู้ร่วมกันและนำไปสู่การปฏิบัติที่เป็นรูปธรรม อย่างไรก็ตาม แม้จะมีความก้าวหน้าแต่พื้นที่ตำบลเขาตินยังคงเผชิญกับปัญหาหลายประการ เช่น การขาดแคลน

งบประมาณเพื่อพัฒนาเครื่องมือและโครงสร้างพื้นฐานที่ทันสมัย ขาดองค์ความรู้ด้านการตลาดและการสร้างแบรนด์เพื่อขยายช่องทางการจำหน่าย ขาดแรงงานวัยหนุ่มสาว เนื่องจากการย้ายถิ่นฐานไปทำงานนอกพื้นที่ รวมถึงปัญหาการบริหารจัดการกลุ่มวิสาหกิจที่ยังไม่เข้มแข็งพอ ผู้ที่ได้รับผลกระทบจากปัญหาเหล่านี้ คือ ประชาชนในชุมชนซึ่งต้องเผชิญกับรายได้ที่ไม่มั่นคง โอกาสทางเศรษฐกิจที่จำกัดและความไม่ต่อเนื่องในการพัฒนา ดังนั้น การพัฒนาชุมชนตำบลเขาดินจึงจำเป็นต้องเน้นการสร้างระบบการบริหารจัดการที่เข้มแข็ง พัฒนาความรู้ด้านการตลาดและนวัตกรรมควบคู่ไปกับการเสริมสร้างเครือข่ายความร่วมมือเพื่อให้การขับเคลื่อนเศรษฐกิจฐานรากสามารถตอบโจทย์ปัญหาและนำไปสู่ความยั่งยืนของชุมชน

จากสถานการณ์ดังกล่าว ผู้วิจัยจึงสนใจที่ศึกษาการพัฒนาศักยภาพของชุมชนในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจฐานรากอย่างยั่งยืนในพื้นที่ตำบลเขาดิน อำเภอเก้าเลี้ยว จังหวัดนครสวรรค์ เนื่องจากชุมชนตำบลเขาดินยังคงเผชิญข้อจำกัดด้านการตลาด การจัดการกลุ่มและการขาดแรงงานในท้องถิ่น ผู้วิจัยเห็นความจำเป็นในการพัฒนาศักยภาพของชุมชนเพื่อให้สามารถขับเคลื่อนเศรษฐกิจฐานรากได้อย่างมั่นคงและยั่งยืน โดยเน้นการสร้างความตระหนักถึงคุณค่าของทุนทางสังคม ภูมิปัญญาท้องถิ่นและทรัพยากรที่มีอยู่ภายใน ซึ่งจะช่วยให้ชุมชนลดการพึ่งพิงปัจจัยภายนอกและหันมาใช้ศักยภาพของตนเองในการพัฒนา การวิจัยครั้งนี้คาดว่าจะทำให้เกิดองค์ความรู้ใหม่เกี่ยวกับการพัฒนาศักยภาพชุมชนโดยใช้ทุนทางสังคมและปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นฐาน ชุมชนสามารถสร้างระบบการจัดการที่เข้มแข็งขึ้น เกิดแนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากที่ครอบคลุมทั้งด้านการผลิต การตลาด การบริหารจัดการ และการอนุรักษ์ทรัพยากร ตลอดจนสร้างแบบอย่างที่สามารถขยายผลไปยังพื้นที่อื่นได้ ผลการวิจัยสามารถนำไปใช้เป็นแนวทางในการกำหนดนโยบายและแผนพัฒนาชุมชนระดับตำบลและอำเภอ ตลอดจนใช้เป็นต้นแบบในการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนและการจัดการเศรษฐกิจฐานรากในพื้นที่อื่นได้ อีกทั้งยังเป็นเครื่องมือสร้างแรงบันดาลใจให้คนรุ่นใหม่กลับมามีบทบาทในการพัฒนาชุมชนของตนเอง อันจะนำไปสู่การเสริมสร้างความเข้มแข็งของเศรษฐกิจฐานรากไทยในระยะยาว

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาศักยภาพของชุมชนและทุนทางสังคมในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจฐานรากอย่างยั่งยืนในพื้นที่ตำบลเขาดิน อำเภอเก้าเลี้ยว จังหวัดนครสวรรค์

2. เพื่อวิเคราะห์สถานการณ์ปัจจุบัน ปัจจัยที่ส่งเสริมและปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อการขับเคลื่อนเศรษฐกิจฐานรากอย่างยั่งยืน กรณีศึกษา ตำบลเขาหิน อำเภอกำแพงแก้ว จังหวัดนครสวรรค์

3. เพื่อนำเสนอแนวทางในการพัฒนาศักยภาพของชุมชนในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจฐานรากอย่างยั่งยืนในพื้นที่ตำบลเขาหิน อำเภอกำแพงแก้ว จังหวัดนครสวรรค์

4. เพื่อพัฒนารูปแบบการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนขับเคลื่อนเศรษฐกิจฐานรากอย่างยั่งยืนในพื้นที่ตำบลเขาหิน อำเภอกำแพงแก้ว จังหวัดนครสวรรค์

วิธีดำเนินการวิจัย

1. รูปแบบการวิจัย โดยใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ โดยรวบรวมข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาศักยภาพของชุมชนในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจฐานรากอย่างยั่งยืน การศึกษาภาคสนามโดยผู้วิจัยและชุมชนร่วมกันสำรวจชุมชน การปฏิบัติการกิจกรรมในการวิจัย ดังนี้

1.1 การศึกษาเอกสาร โดยค้นข้อมูลจากงานวิจัย หนังสือ วารสาร รายงานการวิจัย วิทยานิพนธ์ที่เกี่ยวข้องและบทความทางวิชาการ รวมทั้งแหล่งข้อมูลข่าวสารอื่น เช่น อินเทอร์เน็ต รายการโทรทัศน์ เพื่อกำหนดเป็นกรอบแนวคิดที่ใช้ในการศึกษา

1.2 การสัมภาษณ์แบบเจาะลึกและสัมภาษณ์ไม่เป็นทางการกับบุคคลที่ได้กำหนดไว้ ตลอดจนประชาชนในหมู่บ้าน รวมถึงผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง โดยทำการสัมภาษณ์และสนทนาตามประเด็นคำถามที่กำหนดไว้กว้าง ๆ พร้อมจดบันทึกและบันทึกเสียง ในการสัมภาษณ์อย่างเป็นทางการนั้นผู้วิจัยได้ทำหนังสือขออนุญาตเก็บข้อมูลภาคสนามเพื่อแสดงต่อผู้ใหญ่บ้าน สมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบลเขาหิน ผู้นำในหมู่บ้าน ปราชญ์ชุมชน ประธานและกรรมการกลุ่มองค์กร ประชาชนในหมู่บ้าน และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องเพื่อเป็นการให้เกียรติและแสดงความเป็นวิชาการมากขึ้น

1.3 การสังเกต ได้แก่ การสังเกตแบบมีส่วนร่วม ผู้วิจัยใช้วิธีการเข้าร่วมกิจกรรมกับชุมชนด้วยการร่วมประชุมเพื่อพูดคุยแลกเปลี่ยนข้อมูลและวิเคราะห์ประเด็นต่าง ๆ ร่วมกัน ซึ่งจะนำไปสู่การเรียนรู้ร่วมกันระหว่างผู้วิจัยกับชาวบ้าน ซึ่งผู้วิจัยจะเข้าไปอาศัยและเป็นส่วนหนึ่งของหมู่บ้านในช่วงเวลาที่เข้าไปศึกษาในพื้นที่จริง บางครั้งผู้วิจัยไม่สามารถเข้าไปมีส่วนร่วมได้จึงใช้การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วมในบางกิจกรรมด้วยการสังเกตจากสภาพแวดล้อมและปฏิกิริยาของผู้คนในหมู่บ้านแทน

1.4 การจัดทำเวทีคิณข้อมูลสู่ชุมชน เป็นการจัดเวทีเพื่อพัฒนารูปแบบการพัฒนา ศักยภาพของชุมชนในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจฐานรากอย่างยั่งยืน กรณีศึกษา

ตำบลเขาดิน อำเภอแก้งะเลี้ยว จังหวัดนครสวรรค์ เพื่อให้ผู้เกี่ยวข้องทั้งหมด ช่วยให้ ข้อคิด ข้อเสนอแนะ ปรับปรุง แก้ไขรูปแบบให้สมบูรณ์ ผู้วิจัยดำเนินการสรุปข้อค้นพบ จัดเวทีคืนข้อมูลสู่ชุมชน โดยผู้วิจัยดำเนินการเอง เปิดโอกาสให้ผู้มีส่วนได้เสียมีส่วนร่วมกับการปฏิบัติการ และนำผลที่ได้จากการดำเนินงานทั้งหมดจัดเวทีคืนข้อมูลสู่ชุมชน โดยการเข้ามามีส่วนร่วมระหว่างนักวิจัย ผู้นำชุมชน ผู้นำภาครัฐ องค์กรชุมชน ประชาชนชุมชน ผู้ประกอบการ ประชาชนในชุมชน หน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน สถาบันการศึกษาและผู้ที่มีส่วนร่วมรับข้อมูลองค์ความรู้งานวิจัย การใช้ประโยชน์จากงานวิจัยและถ่ายทอดองค์ความรู้ที่ได้สู่เวทีอื่น ๆ

2. ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้เลือกเจาะจง จำนวน 25 คน โดยคัดกรองจากผู้ที่มีส่วนได้เสีย ตลอดจนกลุ่มที่มีหน้าที่รับผิดชอบตรงเกี่ยวกับการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน อันประกอบด้วยผู้นำชุมชน จำนวน 5 คน ผู้แทนหน่วยงานภาครัฐ จำนวน 5 คน องค์กรชุมชน จำนวน 5 คน ประชาชนชุมชน จำนวน 3 คน ผู้ประกอบการจำนวน 3 คน และประชาชนในชุมชน จำนวน 4 คน รวมทั้งสิ้นจำนวน 25 คน ในพื้นที่ตำบลเขาดิน อำเภอแก้งะเลี้ยว จังหวัดนครสวรรค์ โดยครอบคลุมมุมมองที่หลากหลายที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน ตั้งแต่ผู้กำหนดนโยบาย ผู้นำ และกลไกภายในชุมชน จนถึงผู้ได้รับผลโดยตรงเพื่อสะท้อนสภาพความเป็นจริง

3. พื้นที่การวิจัย คือ ตำบลเขาดิน อำเภอแก้งะเลี้ยว จังหวัดนครสวรรค์

4. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ประกอบด้วย

4.1 แบบสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview) เป็นการสนทนา โดยมีประเด็นเกี่ยวกับทุนทางสังคมของชุมชนโดยตรงกับผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องและการขับเคลื่อนชุมชนการแก้ไขปัญหาของชุมชน ซึ่งลักษณะของการสัมภาษณ์เป็นรูปแบบของการให้ผู้ถูกสัมภาษณ์เล่าเรื่องราวต่าง ๆ อย่างมีเป้าหมาย และผู้วิจัยสอบถามข้อมูลเพิ่มเติมประกอบเนื้อหา โดยประเด็นหรือหัวข้อในการสัมภาษณ์ศักยภาพของชุมชนในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจฐานรากอย่างยั่งยืนสามารถดัดแปลงให้มีความยืดหยุ่นได้ตามความเหมาะสม การตรวจสอบและหาคุณภาพของแบบสัมภาษณ์ โดยนำแบบสัมภาษณ์ที่ผ่านความเห็นชอบจากผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 3 คน ประกอบด้วยผู้เชี่ยวชาญด้านการพัฒนาสังคม จำนวน 1 คน ผู้เชี่ยวชาญด้านเศรษฐกิจชุมชน จำนวน 1 คน และผู้เชี่ยวชาญด้านการวิจัย จำนวน 1 คน เพื่อตรวจสอบความเที่ยงตรงตามเนื้อหา (Content Validity) จากนั้นนำมาหาค่าดัชนีความสอดคล้องของข้อคำถาม (Index of Item-objective Congruence; IOC) ทั้งนี้ แบบสัมภาษณ์มีค่าดัชนีความสอดคล้องอยู่ระหว่าง 0.60–1.00

4.2 แบบการสังเกต ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการสังเกตแบบมีส่วนร่วม ซึ่งผู้วิจัยใช้วิธีการหาข้อมูลโดยการศึกษาร่องรอยของการดำเนินกิจกรรมของชุมชน เช่น ผลงานของชุมชน สภาพความเป็นอยู่ของชุมชน การมีส่วนร่วมของชุมชน ข้อมูลแสดงความรู้บอร์ดต่าง ๆ รวมทั้งการสังเกตการณ์ดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน

4.3 แนวทางการสนทนากลุ่ม โดยการจัดทำเวทีสนทนากลุ่มเพื่อคืนข้อมูลสู่ชุมชน อันเป็นการเข้ามามีส่วนร่วมของผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียเพื่อพัฒนารูปแบบการพัฒนาศักยภาพของชุมชนในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจฐานรากอย่างยั่งยืนในพื้นที่ตำบลเขาหิน และถ่ายทอดองค์ความรู้ที่ได้สู่ชุมชน ในลักษณะการนำผลการดำเนินการวิจัยไปใช้ประโยชน์ ทำการจัดเวทีคืนสู่ชุมชน ณ ศาลาประชาคมหมู่บ้านเขาหิน อำเภอเก้าเลี้ยว จังหวัดนครสวรรค์ โดยจัดทำวาระการจัดเวทีคืนสู่ชุมชนที่ครอบคลุมความมุ่งหมายของการวิจัย รวมถึงการใช้สมุดจดบันทึกการรวบรวมข้อมูลที่เป็นรูปธรรม การบันทึกภาพและเสียง

5. การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยได้รวบรวมข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง การศึกษาค้นคว้าข้อมูลจากหนังสือ บทความ ตำรา เอกสารต่าง ๆ รวมถึงงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาศักยภาพของชุมชนในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจฐานรากอย่างยั่งยืน และเก็บข้อมูลภาคสนามโดยการลงพื้นที่สำรวจบริบทชุมชน การสัมภาษณ์แบบเจาะลึกและจัดเวทีสนทนากลุ่มกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ระดมสมองหาแนวทางในการพัฒนาศักยภาพของชุมชนและพัฒนารูปแบบการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนขับเคลื่อนเศรษฐกิจฐานรากอย่างยั่งยืน

6. การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา โดยนำข้อมูลทั้งที่ได้จากการจดบันทึกข้อมูลจากการสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม รวมถึงภาพถ่ายและทำการจัดระบบหมวดหมู่เพื่อสรุปรูปแบบการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนขับเคลื่อนเศรษฐกิจฐานรากอย่างยั่งยืนในพื้นที่ตำบลเขาหิน อำเภอเก้าเลี้ยว จังหวัดนครสวรรค์

ผลการวิจัย

1. ศักยภาพของชุมชนและทุนทางสังคมในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจฐานรากอย่างยั่งยืน มีดังนี้

1.1 ศักยภาพชุมชนตำบลเขาหิน ได้แก่ การเป็นพื้นที่ที่มีความเข้มแข็งทางด้านทรัพยากรธรรมชาติ ภูมิปัญญาท้องถิ่นและการรวมกลุ่มของคนในชุมชน มีพื้นที่การเกษตรที่อุดมสมบูรณ์ เหมาะสมกับการเพาะปลูกพืชเศรษฐกิจ เช่น ข้าว ข้าวโพด และพืชผักสวนครัว ตลอดจนการเลี้ยงสัตว์ ซึ่งเป็นแหล่งรายได้หลักของ

ครัวเรือน มีการรวมกลุ่มในรูปแบบวิสาหกิจชุมชน กลุ่มเกษตรกร กลุ่มแม่บ้านและกลุ่มเยาวชน ซึ่งเป็นพลังสำคัญในการขับเคลื่อนการพัฒนา รวมถึงการแลกเปลี่ยนความรู้ และประสบการณ์ระหว่างรุ่นสู่รุ่น ภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่น เทคนิคการทำนา การแปรรูปผลิตภัณฑ์พื้นบ้าน งานหัตถกรรมพื้นถิ่นที่เป็นทรัพยากรทางปัญญาช่วยสร้างเอกลักษณ์ และคุณค่าให้กับสินค้าและบริการชุมชน

1.2 ทูทางสังคมที่สำคัญในพื้นที่ตำบลเขาดิน ได้แก่ 1) ทูทางทรัพยากรธรรมชาติ ตำบลเขาดินมีความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติ ไม่ว่าจะเป็นแหล่งน้ำ ทุ่งนา พื้นที่เกษตรกรรม 2) ทูทางมนุษย์ คนในชุมชนตำบลเขาดินส่วนใหญ่มีทักษะและความเชี่ยวชาญด้านการเกษตร ทั้งการเพาะปลูกและการแปรรูปผลผลิต เพื่อเพิ่มมูลค่าให้กับสินค้า 3) ทูทางสังคม ชุมชนแห่งนี้มีความสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้นระหว่างสมาชิกในชุมชน ทุกคนช่วยเหลือกันและมีการรวมกลุ่มเป็นวิสาหกิจชุมชน 4) ทูทางวัฒนธรรม ชุมชนรักษาประเพณีท้องถิ่น งานบุญและภูมิปัญญาชาวบ้านไว้เป็นอย่างดี เป็นเอกลักษณ์ของพื้นที่ที่สามารถต่อยอดเป็นกิจกรรมทางเศรษฐกิจ 5) ทูทางองค์กร ตำบลเขาดินมีองค์การบริหารส่วนตำบลที่ให้การสนับสนุนการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง พร้อมทั้งมีหน่วยงานภายนอกคอยส่งเสริมและสนับสนุนอาชีพให้กับคนในชุมชน ดังคำสัมภาษณ์ที่ว่า “เรามีพื้นที่การเกษตรที่อุดมสมบูรณ์ ส่วนใหญ่ปลูกข้าว ข้าวโพดแล้วก็พืชผักสวนครัวเป็นหลัก ทำให้ชุมชนมีรายได้ต่อเนื่อง คนในชุมชนก็มีภูมิปัญญาที่ตกทอดมาจากบรรพบุรุษ มีความรู้ด้านการเกษตร เรามีการรวมกลุ่มกันเป็นวิสาหกิจชุมชน และความสามารถนี้แหละครับที่ทำให้ชุมชนเราแข็งแรง” (สมพร ปัญญาดี, 2568)

2. สถานการณ์ปัจจุบัน ปัจจัยที่ส่งเสริมและปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อการขับเคลื่อนเศรษฐกิจฐานรากอย่างยั่งยืน

2.1 สถานการณ์ปัจจุบัน ปัจจุบันตำบลเขาดินยังคงขับเคลื่อนเศรษฐกิจฐานรากโดยมีฐานรายได้หลักมาจากภาคเกษตรกรรมเป็นสำคัญ ชุมชนมีการปรับตัวและพัฒนาศักยภาพในการสร้างรายได้ทั้งในรูปแบบดั้งเดิมและการนำนวัตกรรมใหม่เข้ามาใช้ผสมผสานเพื่อเสริมความแข็งแกร่งและยั่งยืนของเศรษฐกิจชุมชน มีการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจโดยใช้กลุ่มวิสาหกิจชุมชนเป็นศูนย์กลาง กลุ่มแปรรูปข้าว กลุ่มปลูกผักอินทรีย์ กลุ่มผลิตสมุนไพร มีการใช้ทุนทางธรรมชาติและวัฒนธรรมในระดับพื้นฐาน การขายผลิตภัณฑ์ในตลาดนัดท้องถิ่น แต่ยังขาดการเข้าถึงตลาดภายนอก

2.2 ปัจจัยที่ส่งเสริมการขับเคลื่อนเศรษฐกิจฐานรากในพื้นที่ตำบลเขาหิน มีทรัพยากรทางธรรมชาติที่เอื้อต่อการทำการเกษตร ทั้งแหล่งน้ำ ทุ่งนาและพื้นที่เพาะปลูกที่กว้างขวาง ส่งผลให้ครัวเรือนมีรายได้หลักจากภาคเกษตรและสามารถผลิตอาหารเลี้ยงดูชุมชนได้อย่างพอเพียง ชุมชนมีความสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้น และผู้นำชุมชนมีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนกิจกรรมต่าง ๆ มีการรวมกลุ่มเป็นสหกรณ์ วิสาหกิจชุมชนและกลุ่มอาชีพที่ช่วยสร้างโอกาสทางเศรษฐกิจและยกระดับคุณภาพชีวิตของคนในชุมชน การสนับสนุนจากองค์กรท้องถิ่นและภายนอก องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นให้การสนับสนุนงบประมาณและองค์ความรู้ ขณะที่หน่วยงานภายนอก สำนักงานเกษตรฯ ส่งเสริมเทคโนโลยีและนวัตกรรมทางการเกษตร เพิ่มศักยภาพการผลิตและการตลาดให้กับชาวบ้าน ภูมิปัญญาท้องถิ่นและวัฒนธรรมที่เข้มแข็ง ชุมชนยังคงรักษาขนบธรรมเนียมและภูมิปัญญาดั้งเดิมไว้ เช่น การแปรรูปผลิตผลทางการเกษตร การจัดงานประเพณี การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม การสร้างรายได้เสริมและดึงดูดนักท่องเที่ยวเข้าสู่ชุมชน

2.3 ปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อการขับเคลื่อนเศรษฐกิจฐานราก ได้แก่ ข้อจำกัดด้านตลาดและราคา ผลผลิตทางการเกษตรยังคงต้องพึ่งพาสถาปัตยกรรมหรือพ่อค้าคนกลาง ส่งผลให้ราคาผลผลิตผันผวนและเกษตรกรอาจไม่ได้รับผลตอบแทนที่คุ้มค่า การเข้าถึงเทคโนโลยีและนวัตกรรม แม้จะได้รับการสนับสนุนบ้าง แต่การนำเทคโนโลยีหรือแนวคิดใหม่มาปรับใช้ในชุมชนยังมีข้อจำกัด เช่น ทักษะการใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ การเข้าถึงแหล่งทุนเพื่อพัฒนาเครื่องมือและกระบวนการผลิต ปัญหาสภาพภูมิอากาศและภัยธรรมชาติ ฯลฯ การเปลี่ยนแปลงของสภาพอากาศ เช่น ภัยแล้ง น้ำท่วม หรือศัตรูพืชเป็นอุปสรรคต่อการเพาะปลูก ทำให้ผลผลิตและรายได้ของชาวบ้านไม่แน่นอน การขาดแรงงานรุ่นใหม่ เยาวชนจำนวนหนึ่งเลือกที่จะย้ายถิ่นฐานไปทำงานในเมืองใหญ่ ส่งผลให้ชุมชนขาดแรงงานและแนวคิดใหม่มาพัฒนาชุมชนอย่างต่อเนื่อง ดังคำสัมภาษณ์ที่ว่า “สิ่งที่เราได้เปรียบ คือ ทรัพยากรธรรมชาติรับตำบลเรามีที่นากว้าง มีน้ำพอเพียง ทำให้ทำการเกษตรได้ต่อเนื่อง ครัวเรือนส่วนใหญ่มีรายได้จากข้าว พืชไร่ แล้วก็ผักสวนครัว นอกจากนั้นเรายังมีความเข้มแข็งของชุมชนรวมคนในหมู่บ้านให้รวมกลุ่มเป็นสหกรณ์ เป็นวิสาหกิจชุมชน ทำให้เรามีช่องทางทำมาหากินหลากหลาย” (สมาน สุทธิเกษม, 2568)

3. แนวทางในการพัฒนาศักยภาพของชุมชนในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจฐานรากอย่างยั่งยืนในตำบลเขาหินอาศัยการบูรณาการทุกมิติ ทั้งการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน การสร้างเครือข่ายความร่วมมือ การพัฒนาทุนมนุษย์ การต่อยอดเศรษฐกิจ

ชุมชน การมีส่วนร่วมและการบริหารจัดการที่ดี การใช้เทคโนโลยี และการรักษา อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม ทั้งหมดนี้ช่วยเสริมสร้างความเข้มแข็งและความมั่นคงของ ชุมชนให้สามารถพึ่งพาตนเองและเติบโตได้อย่างยั่งยืน ดังนี้

3.1 การพัฒนาทุนทางทรัพยากรธรรมชาติ การจัดการทรัพยากรน้ำอย่าง ยั่งยืน เช่น การสร้างระบบกระจายน้ำชุมชน การขุดลอกคูคลอง การจัดตั้งธนาคารน้ำ ใต้ดิน การส่งเสริมการใช้น้ำอย่างประหยัด การอนุรักษ์และฟื้นฟูพื้นที่เกษตรกรรมด้วย การใช้ปุ๋ยอินทรีย์ การปลูกพืชหมุนเวียน การจัดการทรัพยากรป่าไม้มาใช้ประโยชน์ อย่างรู้คุณค่า

3.2 การเสริมสร้างและพัฒนาเครือข่ายความร่วมมือ การรวมกลุ่มอาชีพ และวิสาหกิจชุมชน พัฒนาและต่อยอดจากกลุ่มเดิม เช่น กลุ่มแปรรูปข้าว กลุ่มปลูกผัก อินทรีย์ กลุ่มผลิตสมุนไพร ฯลฯ การสร้างเครือข่ายระหว่างชุมชนกับหน่วยงานรัฐ เช่น องค์การบริหารส่วนตำบล สำนักงานพัฒนาชุมชน สถาบันการศึกษาหรือภาคเอกชน เพื่อแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ เทคโนโลยีและการตลาด

3.3 การพัฒนาศักยภาพทุนมนุษย์ในชุมชน จัดอบรมทักษะอาชีพสมัยใหม่ เช่น การทำการเกษตรอินทรีย์ การแปรรูปผลผลิต การตลาดออนไลน์ การบริหารจัดการ ธุรกิจขนาดย่อม ส่งเสริมผู้นำชุมชนและเยาวชนให้มีภาวะผู้นำและศักยภาพใน การขับเคลื่อนกิจกรรมทางเศรษฐกิจและสังคม

3.4 การพัฒนาด้านเศรษฐกิจชุมชน ส่งเสริมการแปรรูปผลผลิตทาง การเกษตรเพื่อเพิ่มมูลค่า เช่น ข้าวอินทรีย์ ข้าวแต่น สมุนไพรอบแห้ง ฯลฯ การพัฒนา ตลาดและการสร้างแบรนด์ชุมชน เช่น การจัดตลาดนัดชุมชน การขยายช่องทางตลาด ออนไลน์ การสร้างตราสินค้าชุมชนที่มีเอกลักษณ์

3.5 การบริหารจัดการและการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน พัฒนาระบบ การบริหารจัดการชุมชนให้มีความโปร่งใส ตรวจสอบได้และเน้นการมีส่วนร่วมของคน ทุกกลุ่มในชุมชน สร้างเวทีประชาคมและเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อรับฟังความคิดเห็น และข้อเสนอแนะในการพัฒนาชุมชนวางแผนยุทธศาสตร์ร่วมกัน

3.6 การใช้เทคโนโลยีและนวัตกรรมในการพัฒนา การนำเทคโนโลยี สมัยใหม่มาใช้ในการผลิตและแปรรูป เช่น เครื่องจักรกลการเกษตรขนาดเล็ก การใช้ นวัตกรรมบรรจุภัณฑ์ การใช้เทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อการตลาด การสนับสนุนการ พัฒนาแอปพลิเคชันหรือแพลตฟอร์มออนไลน์สำหรับเชื่อมโยงการขายสินค้าและ บริการในชุมชนสู่ตลาดภายนอก

3.7 การสร้างความเข้มแข็งทางสังคมและวัฒนธรรม อนุรักษ์และส่งเสริมอัตลักษณ์วัฒนธรรมท้องถิ่น เช่น งานประเพณี พิธีกรรมท้องถิ่น การแต่งกายพื้นเมือง อาหารพื้นบ้าน ฯลฯ การสร้างกิจกรรมสร้างสรรค์ในชุมชน เช่น การประกวดผลิตภัณฑ์นวัตกรรม งานแสดงผลงานศิลปะ งานแสดงสินค้าท้องถิ่น ดึงคำสัมภาษณ์ที่ว่า “แนวทางพัฒนาชุมชนต้องบูรณาการหลายด้าน ทั้งการจัดการทรัพยากรธรรมชาติให้ยั่งยืน การรวมกลุ่มอาชีพและสร้างเครือข่ายกับหน่วยงานต่าง ๆ รวมถึงการพัฒนาคนในชุมชนให้มีทักษะใหม่ ๆ ที่สอดคล้องกับยุคสมัย” (ปริยาพร กิจปรีดา, 2568)

4. รูปแบบการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนขับเคลื่อนเศรษฐกิจฐานรากอย่างยั่งยืนในพื้นที่ตำบลเขาหินได้พัฒนารูปแบบภายใต้ชื่อว่า KHODIN Model โดยพัฒนาขึ้นจากองค์ความรู้ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นและประสบการณ์ของคนในชุมชน การสนับสนุนองค์ความรู้จากหน่วยงานรัฐและสถาบันการศึกษา ตลอดจนการนำแนวคิดการจัดการสมัยใหม่และเทคโนโลยีดิจิทัลมาปรับใช้ร่วมกัน ทำให้เกิดเป็นรูปแบบที่เหมาะสมกับบริบทพื้นที่ โดยมีองค์ประกอบหลัก ดังนี้

4.1 K (Knowledge Creation) การเสริมสร้างความรู้ ทักษะและนวัตกรรม การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนเริ่มต้นจากการเสริมสร้างองค์ความรู้และทักษะที่จำเป็นแก่สมาชิกในชุมชน เช่น ความรู้ด้านการเกษตรสมัยใหม่ เทคนิคการแปรรูปผลผลิต ทักษะด้านการบริหารจัดการ ความรู้ด้านการตลาด ตลอดจนการสร้างแรงบันดาลใจให้เกิดนวัตกรรมใหม่ ๆ ผ่านการฝึกอบรม การเรียนรู้ร่วมกันในกลุ่มวิสาหกิจชุมชน หรือการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่คนรุ่นใหม่

4.2 H (Holistic Management) การจัดการอย่างเป็นองค์รวม ทั้งด้านการผลิต การตลาด การบริหารจัดการ รูปแบบการบริหารจัดการเศรษฐกิจชุมชนควรเป็นแบบองค์รวม โดยเชื่อมโยงทุกกระบวนการตั้งแต่การผลิต การแปรรูป การจัดจำหน่าย จนถึงการบริหารเงินทุนและทรัพยากรมนุษย์ในชุมชนเน้นการวางแผนและการตัดสินใจร่วมกันของสมาชิก เช่น การตั้งคณะกรรมการดูแล การใช้ระบบบัญชีอย่างโปร่งใส การติดตามประเมินผลอย่างต่อเนื่อง

4.3 O (Organization Networking) การพัฒนาเครือข่ายระหว่างองค์กรภายในกับภายนอก การสร้างเครือข่ายทั้งในระดับภายใน (กลุ่มอาชีพ วิสาหกิจชุมชน สถาบันการศึกษา องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น) และภายนอก (ภาครัฐ เอกชน สถาบันการเงิน ตลาด) เป็นหัวใจสำคัญของการพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากช่วยให้เกิดการแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ ทรัพยากร เทคโนโลยีและโอกาสทางการตลาด

4.4 D (Development Driven by Community Identity) การพัฒนาบนฐานอัตลักษณ์ชุมชน เช่น สินค้าโอท็อป (OTOP) วิถีชีวิตชาวนา การพัฒนาเศรษฐกิจครัวเรือนโยงกับรากฐานและอัตลักษณ์ของชุมชน ไม่ว่าจะเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น ผลิตภัณฑ์พื้นบ้าน อาหารพื้นถิ่น หรือวิถีชีวิตเกษตรกร โดยเน้นการสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับสินค้าและบริการบนฐานความเป็นตัวตนของชุมชน เช่น การพัฒนาสินค้าโอท็อปให้โดดเด่น การจัดกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงวิถีชาวบ้าน การสื่อสารแบรนด์ที่สะท้อนเอกลักษณ์ท้องถิ่น

4.5 I (Innovation) การนำนวัตกรรมมาใช้ในกระบวนการผลิตและแปรรูปนวัตกรรมถือเป็นกลไกสำคัญที่ช่วยยกระดับศักยภาพของชุมชน ทั้งการนำนวัตกรรมด้านเทคโนโลยีมาปรับใช้ในกระบวนการผลิตและแปรรูปผลผลิต การพัฒนาบรรจุภัณฑ์ การนำระบบดิจิทัลมาใช้ในการบริหารจัดการหรือทำการตลาด เช่น การขายผ่านแพลตฟอร์มออนไลน์ การใช้แอปพลิเคชันติดตามผลผลิต

4.6 N (Natural Sustainability) การพัฒนาแบบเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมและใช้ทรัพยากรอย่างยั่งยืน ชุมชนต้องพัฒนารูปแบบการดำเนินธุรกิจที่รักษาสิ่งแวดล้อมและใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ เช่น การทำเกษตรอินทรีย์ การใช้พลังงานสะอาด การฟื้นฟูแหล่งน้ำและดิน การคัดแยกขยะและรีไซเคิล ดังคำสัมภาษณ์ที่ว่า “รูปแบบการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนต้องเน้นทั้งความรู้ เครือข่ายและอัตลักษณ์ท้องถิ่น การบริหารจัดการอย่างองค์รวมและการใช้นวัตกรรมช่วยยกระดับเศรษฐกิจชุมชนให้แข่งขันได้และเติบโตอย่างมั่นคง และสิ่งสำคัญคือการพัฒนาสิ่งแวดล้อมและใช้ทรัพยากรอย่างรู้คุณค่า” (นพเดช พรเลิศหล้า, 2568)

อภิปรายผล

1. ศักยภาพของชุมชนและทุนทางสังคมในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจฐานรากอย่างยั่งยืนในพื้นที่ตำบลเขาติน ทุนทางสังคมเป็นแรงขับเคลื่อนหลักที่นำไปสู่เศรษฐกิจฐานรากอย่างยั่งยืน บริบทของชุมชนชนบทส่วนใหญ่ขึ้นอยู่กับฐานทรัพยากรท้องถิ่นและความร่วมมือ ทุนทรัพยากรธรรมชาติ ทุนมนุษย์ ทุนทางสังคม ทุนทางวัฒนธรรม และทุนองค์กร เป็นทุนทางสังคมที่สำคัญในตำบลเขาติน ศักยภาพชุมชนเป็นอีกหนึ่งกลไกเชิงโครงสร้างที่สนับสนุนทุนทางสังคมให้เป็นรูปธรรมและยั่งยืนยิ่งขึ้น สอดคล้องกับงานวิจัยของวันชัย ธรรมสังการ และคณะ (2565) ที่พบว่า ทุนชุมชนที่มีผลต่อการจัดการตนเองเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนของชุมชนท้องถิ่น ประกอบด้วย (1) ทุนมนุษย์ (2) ทุนสังคม (3) ทุนกายภาพ (4) ทุนธรรมชาติ (5) ทุนการเงิน (6) ทุนทางวัฒนธรรม

โดยทุนชุมชนมีบทบาทสำคัญต่อการจัดการตนเองเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยทุนมนุษย์อย่างปราชญ์ชาวบ้าน ผู้นำและแรงงานในชุมชนเป็นพลังสำคัญในการขับเคลื่อนขณะที่ทุนสังคมที่มีพื้นฐานจากเครือข่ายช่วยสร้างสายใยความสัมพันธ์ที่เหนียวแน่น ทุนกายภาพและทุนธรรมชาติเอื้อต่อคุณภาพชีวิตและการดำรงอยู่ของชุมชน ทุนการเงินและทุนทางวัฒนธรรมก็เป็นกลไกสำคัญในการสร้างความมั่นคงและความภาคภูมิใจในอัตลักษณ์ของตน และสอดคล้องกับงานวิจัยของพรกมล ระหาญนอก (2562) ที่พบว่า ชุมชนบ้านหนองบัวมีทุนมนุษย์ คือ ภูมิปัญญาที่มีความรู้มีทักษะหลากหลาย ภูมิปัญญาเย็บผ้าทอผ้ามีการรวมกลุ่มกันทอผ้าฝ้าย ทุนสังคมชุมชนอยู่ร่วมกันแบบพี่น้อง ช่วยเหลือเกื้อกูลพึ่งพาอาศัย แบ่งปันกัน ทำกิจกรรมร่วมกันเกี่ยวกับศาสนาและจัดงานบุญประเพณีเป็นประจำทุกปี ทุนกายภาพมีลักษณะเป็นพื้นที่ราบเหมาะต่อการทำการเกษตร และเป็นพื้นที่ประวัติศาสตร์โบราณคดี ทุนธรรมชาติมีห้วยน้ำคู้ หนองใหญ่และห้วยเหล่าหญ้าเป็นแหล่งน้ำทางการเกษตร ทุนการเงินมีแหล่งเงินทุนให้ชาวบ้านกู้ยืมไปประกอบอาชีพเพื่อลดปัญหาหนี้สินนอกระบบ และยังสอดคล้องกับอนนท์ สันทราย และคณะ (2559) ที่พบว่า ทุนทางสังคมของชุมชนบ้านบัว ประกอบด้วยทุนวัฒนธรรมชุมชน ทุนบุคคล ทุนองค์กรของชุมชน ทุนเครือข่ายของชุมชน ทุนทางปัญญา ทุนทางสังคมของชุมชนบ้านบัวมีความหลากหลาย ทั้งทุนวัฒนธรรมที่สะท้อนผ่านประเพณีสำคัญต่าง ๆ และทุนบุคคลที่ประกอบด้วยผู้นำและคณะกรรมการหมู่บ้านที่ทำหน้าที่ขับเคลื่อนชุมชน ทุนองค์กรและทุนเครือข่ายช่วยสร้างความร่วมมือและเสริมพลังในการพัฒนาท้องถิ่น ขณะเดียวกันทุนทางปัญญาที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นก็ถูกนำมาใช้เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชน ที่เป็นเช่นนี้เพราะการมีทุนทางสังคมที่หลากหลายทำให้ชุมชนสามารถใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างคุ้มค่า เกิดการรวมพลังและความสามัคคี สร้างกลไกความร่วมมือในการจัดการเศรษฐกิจและสังคมท้องถิ่นได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งยังช่วยให้ชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองได้ ลดการพึ่งพาปัจจัยภายนอกและก่อให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันอย่างต่อเนื่องนำไปสู่การสร้างระบบเศรษฐกิจฐานรากที่มั่นคงและมีความยั่งยืนในระยะยาว

2. สถานการณ์ปัจจุบัน ปัจจัยที่ส่งเสริมและปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อการขับเคลื่อนเศรษฐกิจฐานรากอย่างยั่งยืน สถานการณ์ปัจจุบันมีการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจโดยใช้กลุ่มวิสาหกิจชุมชนเป็นศูนย์กลาง เช่น กลุ่มแปรรูปข้าว กลุ่มปลูกผักอินทรีย์ กลุ่มผลิตสมุนไพร มีการใช้ทุนทางธรรมชาติและวัฒนธรรมในระดับพื้นฐาน เช่น การขายผลิตภัณฑ์ในตลาดนัดท้องถิ่น แต่ยังคงขาดการเข้าถึงตลาดภายนอก โดยมีปัจจัยส่งเสริม คือ ความร่วมมือของชุมชนและเครือข่ายภาครัฐ เช่น พัฒนาชุมชน

เกษตรอำเภอ องค์การบริหารส่วนตำบล การใช้เทคโนโลยีเบื้องต้นในการผลิต เช่น เครื่องสีข้าวขนาดเล็ก เครื่องอบสมุนไพร ทัศนคติของคนในชุมชนที่พร้อมเรียนรู้และเปิดรับแนวทางพัฒนาใหม่ และปัจจัยอุปสรรค ได้แก่ การขาดองค์ความรู้ด้านการตลาดออนไลน์ การสร้างแบรนด์สินค้า การขาดงบประมาณการลงทุน การพัฒนาเครื่องมือ เครื่องจักรและบรรจุภัณฑ์ ระบบบริหารจัดการกลุ่มวิสาหกิจบางส่วนยังขาดประสิทธิภาพ ปัญหาแรงงานวัยหนุ่มสาวที่ย้ายถิ่นฐานไปทำงานนอกพื้นที่ สอดคล้องกับงานวิจัยของจุฬารัตน์ คำถาเครือ และคณะ (2568) ที่พบว่า จุดแข็งของชุมชน คือ ทุนทางสังคม ความร่วมมือของคนในชุมชนและเครือข่ายภาครัฐและเอกชน การใช้ทรัพยากรชุมชนเป็นรากฐานในการดำรงชีวิตผ่านวิถีการเกษตรอินทรีย์ การแปรรูปอาหารพื้นถิ่น การขับเคลื่อนภายใต้นโยบายของท้องถิ่นและการพัฒนาผลิตภัณฑ์ ราคาช่องทางการจัดจำหน่าย การส่งเสริมการขาย รวมถึงประสบการณ์ การแลกเปลี่ยนมูลค่าเพื่อกระตุ้นเศรษฐกิจฐานรากของชุมชน และสอดคล้องกับงานวิจัยของกอบกุลณ์ คำปลอด และทศพล พงษ์ดี (2565) ที่พบว่า โอกาสองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีการสนับสนุนการพัฒนาระบบเศรษฐกิจและทุนชุมชนโดยการยึดหลักการพัฒนาแบบบูรณาการ โดยให้สมาชิกชุมชนมีส่วนร่วมในการกำหนดวิธีการพัฒนาด้วยตนเอง หน่วยงานภาครัฐมีการเสริมสร้างให้ชุมชนเข้มแข็งโดยกลไกการทำงานที่มีองค์ประกอบจากหลากหลายภาคส่วนในพื้นที่ อุปสรรค คือ ประชาชนยังขาดความรู้ความเข้าใจในการปฏิบัติงานของระบบราชการ การติดตามข้อมูลข่าวสาร เป็นไปอย่างล่าช้า นโยบายการสนับสนุนเกี่ยวกับงบประมาณไม่สอดคล้องกับชุมชนท้องถิ่น และปัญหาจากภัยธรรมชาติ เช่น น้ำท่วม ฝนแล้ง ทำให้ผลผลิตของประชาชนไม่ได้มาตรฐาน และยังสอดคล้องกับงานวิจัยของกาญจนา รอดแก้ว และคณะ (2564) ที่พบว่า ปัจจัยสภาพแวดล้อมภายนอกที่มีผลต่อความสำเร็จ ได้แก่ ด้านวัฒนธรรมชุมชน ด้านสถานการณ์ปัจจุบัน เช่น กิจกรรมกระตุ้นเศรษฐกิจ การส่งเสริมนวัตกรรมชุมชน ปัจจัยภายในที่มีผลต่อความสำเร็จ ได้แก่ ผู้นำชุมชนและทุนชุมชน ที่เป็นเช่นนั้นเพราะสถานการณ์การพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากในตำบลเขาหินมีการยกระดับคุณภาพชีวิตของคนในพื้นที่ผ่านการรวมกลุ่มวิสาหกิจชุมชน ไม่ว่าจะเป็นกลุ่มแปรรูปข้าว กลุ่มปลูกผักอินทรีย์หรือกลุ่มผลิตสมุนไพร ซึ่งเป็นรากฐานของเศรษฐกิจท้องถิ่น การดำเนินกิจกรรมเหล่านี้เป็นการใช้ทุนทางธรรมชาติและทุนทางวัฒนธรรมที่มีอยู่ เช่น ที่ดิน น้ำ ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการผลิตสินค้าเพื่อนำไปจำหน่ายในตลาดนัดและพื้นที่ใกล้เคียง ปัจจัยที่ส่งเสริมการขับเคลื่อนในพื้นที่นี้มาจากความร่วมมือของชุมชนและเครือข่ายภาครัฐ เช่น หน่วยงานพัฒนาชุมชน เกษตรอำเภอ องค์การบริหารส่วนตำบลที่เข้ามา

ช่วยสนับสนุนองค์ความรู้และเครื่องมือเบื้องต้น ขณะเดียวกันชุมชนเองมีทัศนคติที่ดีพร้อมเรียนรู้และเปิดรับแนวทางการพัฒนาใหม่ ทั้งยังนำเทคโนโลยีพื้นฐานเข้ามาใช้ในกระบวนการผลิต เช่น เครื่องสีข้าวขนาดเล็กและเครื่องอบสมุนไพร ปัจจุบันอุปสรรคที่เกิดขึ้นสะท้อนให้เห็นข้อจำกัดเชิงโครงสร้างของชุมชน การขาดองค์ความรู้ด้านการตลาดออนไลน์และการสร้างแบรนด์สินค้าทำให้ผลิตภัณฑ์ไม่สามารถแข่งขันหรือเข้าถึงตลาดที่มีมูลค่าสูงได้

3. แนวทางในการพัฒนาศักยภาพของชุมชนในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจฐานรากอย่างยั่งยืนในพื้นที่ตำบลเขาดิน ได้แก่ การส่งเสริมการผลิตแบบอินทรีย์เพื่อตอบสนองกระแสรักสุขภาพของผู้บริโภค การเพิ่มมูลค่าสินค้า การสร้างศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้แก่คนรุ่นใหม่ การส่งเสริมการท่องเที่ยวชุมชนโดยใช้ทุนทางวัฒนธรรมและทุนทางธรรมชาติในพื้นที่เป็นฐาน การพัฒนาเครือข่ายความร่วมมือระหว่างชุมชน สถาบันการศึกษาและองค์กรภาครัฐ เช่น มหาวิทยาลัย การเกษตรอำเภอ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของรวิกันต์ อำนวย (2567) ที่พบว่า แนวทางในการพัฒนาศักยภาพชุมชนมีผู้นำชุมชนคอยขับเคลื่อน และภาครัฐสนับสนุนมีการใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่า ส่งเสริมการทำเกษตรแบบอินทรีย์ แปรรูปสินค้าเกษตรเรียนรู้และพัฒนา พัฒนาทักษะและความรู้ ส่งเสริมการรวมกลุ่ม การสร้างเครือข่ายพัฒนาตลาด หาช่องทางในการจำหน่ายสินค้าเกษตร และส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงเกษตร และสอดคล้องกับงานวิจัยของพระครูพิพัฒนสุตคุณ และคณะ (2566) ที่พบว่า แนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากวิถีพุทธเชิงสร้างสรรค์ของชุมชนวัดหาดมูลกระบือ อำเภอเมืองพิจิตร จังหวัดพิจิตร ขับเคลื่อนระบบเศรษฐกิจฐานรากด้วยการสร้างเครือข่ายชุมชนเชื่อมโยงหลากหลายอาชีพ การสร้างเครือข่ายชุมชนเชื่อมโยงหลากหลายอาชีพ การมีส่วนร่วมซึ่งผู้นำทั้งในส่วนของวัด ประชาชนและหน่วยงานราชการ การสร้างทุนและการพึ่งพาตนเอง การผลิตสินค้าชุมชนขึ้นพื้นฐาน ส่งผลให้เกิดการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนบนวัฒนธรรมเศรษฐกิจฐานราก และยังสอดคล้องกับงานวิจัยของพระครูใบฎีกาธีรยุทธ ภูโคกหวาย และพระเทพศาสนานិบาล (2565) ที่พบว่า ในการสร้างกลไกการขับเคลื่อนเศรษฐกิจและสังคมในการพัฒนาศักยภาพทุนทางทรัพยากรและทุนทางวัฒนธรรมนั้นสามารถยึดการจัดทำแผนชุมชนเป็นหลักได้ เนื่องจากการทำให้ชุมชนเข้มแข็ง ไม่สามารถทำได้โดยการสร้างจากบุคคลภายนอกชุมชนหรือทำโดยการสอน การฝึกอบรม ชุมชนที่เข้มแข็งจะมีกระบวนการในการจัดการของชุมชน มีการเรียนรู้ร่วมกัน มีกิจกรรมเพิ่มคุณค่าทุนทางสังคมและทุนทางวัฒนธรรมของคนในชุมชน ภายใต้ระบบความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชน ที่เป็นเช่นนี้

เพราะแนวทางในการพัฒนาศักยภาพของชุมชนตำบลเขาหินมีการเสริมสร้างความเข้มแข็งจากภายใน โดยเฉพาะการปรับตัวให้สอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงของสังคมและความต้องการของผู้บริโภค การส่งเสริมการผลิตแบบอินทรีย์จึงเป็นทางเลือกที่เหมาะสม เนื่องจากกระแสรักสุขภาพกำลังได้รับความนิยมทั้งในระดับประเทศและนานาชาติ ผลผลิตอินทรีย์ไม่เพียงแต่ตอบสนองความต้องการตลาดเท่านั้น แต่ยังช่วยรักษาสิ่งแวดล้อม สร้างมูลค่าเพิ่มให้กับสินค้า และสร้างเอกลักษณ์เฉพาะตัวของชุมชนที่สามารถแข่งขันได้ในระยะยาว การสร้างศูนย์การเรียนรู้ชุมชนถือเป็นอีกหนึ่งแนวทางสำคัญ เพราะเป็นเครื่องมือในการถ่ายทอดองค์ความรู้และทักษะไปสู่คนรุ่นใหม่ ช่วยแก้ปัญหาการย้ายถิ่นฐานของแรงงานวัยหนุ่มสาว โดยสร้างแรงจูงใจให้เห็นว่า ชุมชนมีศักยภาพในการสร้างอาชีพที่มั่นคง การเรียนรู้ที่เกิดขึ้นในศูนย์ชุมชนยังช่วยยกระดับทักษะการจัดการ การตลาดและการพัฒนาผลิตภัณฑ์ทำให้คนในพื้นที่มีความพร้อมในการแข่งขันมากขึ้น

4. รูปแบบการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนขับเคลื่อนเศรษฐกิจฐานรากอย่างยั่งยืนในพื้นที่ตำบลเขาหินได้พัฒนารูปแบบภายใต้ชื่อว่า KHODIN Model โดยพัฒนาขึ้นจากองค์ความรู้ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นและประสบการณ์ของคนในชุมชน การสนับสนุนองค์ความรู้จากหน่วยงานรัฐและสถาบันการศึกษา ตลอดจนการนำแนวคิดการจัดการสมัยใหม่และเทคโนโลยีดิจิทัลมาปรับใช้ร่วมกัน ทำให้เกิดเป็นรูปแบบที่เหมาะสมกับบริบทพื้นที่ โดยมีองค์ประกอบหลัก ดังนี้ K (Knowledge Creation) การเสริมสร้างความรู้ ทักษะและนวัตกรรม H (Holistic Management) การจัดการอย่างเป็นองค์รวม ทั้งด้านการผลิต การตลาด การบริหารจัดการ O (Organization Networking) การพัฒนาเครือข่ายระหว่างองค์กรภายในกับภายนอก D (Development Driven by Identity) การพัฒนาบนฐานอัตลักษณ์ชุมชน I (Innovation) การนำนวัตกรรมมาใช้ในกระบวนการผลิตและแปรรูป N (Natural Sustainability) การพัฒนาแบบเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมและใช้ทรัพยากรอย่างยั่งยืน สอดคล้องกับงานวิจัยของนฤมล อนุสนธิ์พัฒน์ และสุธี โกสิทธิ (2563) ที่พบว่า รูปแบบการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนท้องถิ่นไทยแลนด์ 4.0 โดยการขับเคลื่อนด้วยนวัตกรรม ส่งเสริมนวัตกรรมทางเศรษฐกิจและเพิ่มขีดความสามารถด้านนวัตกรรมของท้องถิ่น พัฒนาผลิตภัณฑ์ที่ดีขึ้นและแนะนำผลิตภัณฑ์ท้องถิ่นชุมชนใหม่ ส่งเสริมนวัตกรรมและผลิตสินค้าท้องถิ่นชุมชนเพื่อตอบสนองความต้องการของลูกค้าและรูปแบบขับเคลื่อนที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม และสอดคล้องกับงานวิจัยของบุญวัฒน์ สว่างวงศ์ และคณะ (2566) ที่พบว่า รูปแบบการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนเพื่อพัฒนาจังหวัดอย่างยั่งยืนเป็นรูปแบบการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน

โดยยึดอัตลักษณ์ของชุมชนเป็นหลักตามบริบทเฉพาะของชุมชน จึงเกิดเป็น TRANG Model ซึ่งประกอบด้วย 1) T=Technology and Innovation เทคโนโลยีและนวัตกรรมการใช้เทคโนโลยีเข้ามาช่วยการจัดการในภาคการเกษตร อุตสาหกรรมและบริการ 2) R=Research and Development การวิจัยและพัฒนาเพื่อให้เกิดองค์ความรู้ที่เหมาะสมในการขับเคลื่อนและพัฒนาภาคการเกษตร อุตสาหกรรมและบริการ 3) A=Area พื้นที่การตั้งอัตลักษณ์ของแต่ละพื้นที่ในจังหวัด เพื่อทำให้เกิดการพัฒนาที่ถูกต้อง เหมาะสมตามบริบทของพื้นที่ 4) N=Network Partners เครือข่ายความร่วมมือระหว่างชุมชนกับสังคมภายนอกอย่างเหมาะสมเพื่อทำให้การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนเข้มแข็งและยั่งยืน 5) G=Green Economy เศรษฐกิจสีเขียว การอยู่ร่วมกันอย่างสมดุลของเศรษฐกิจสังคมและสิ่งแวดล้อม และยังสอดคล้องกับงานวิจัยของสุภางค์พิมพ์ คล้ายธานี และคณะ (2566) ที่พบว่า การส่งเสริมเศรษฐกิจฐานรากเชิงสร้างสรรค์ของชุมชนวัดหาดมูลกระเปือ อำเภอมืองพิจิตร จังหวัดพิจิตร ผ่านความสัมพันธ์เชิงหน้าที่ของ TERMS (Functional Matrix of Terms) ดังนี้ เทคโนโลยี (T) มีการนำเทคโนโลยีมาช่วยเหลือในการทำงาน นำความรู้มาปรับใช้ในการสร้างสรรค์ผลงานจนเกิดเป็นภูมิปัญญา เศรษฐกิจ (E) มีการรวมกลุ่มการผลิต การวางแผนและการทำการตลาด ทรัพยากร (R) มีทรัพยากรธรรมชาติที่มีความอุดมสมบูรณ์ในเรื่องของน้ำและป่าไม้ จิตใจ (M) คนภายในชุมชนมีสภาพจิตใจที่เข้มแข็งอย่างมาก เนื่องจากมีศูนยรวมจิตใจอย่างวัดหาดมูลกระเปือเป็นตัวเชื่อมความสัมพันธ์ให้กับคนในชุมชนมีการใช้เวลาาร่วมกันในการทำกิจกรรมต่าง ๆ สังคม (S) ผู้นำชุมชนกับวัดมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันอย่างมาก อีกทั้งผู้นำภายในชุมชนนั้นยังมีการเข้าร่วมมือกันกับทางวัดหาดมูลกระเปือเพื่อส่งเสริมการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ภายในวัดอย่างสม่ำเสมอ จนสามารถปฏิบัติงานได้ประสบความสำเร็จ ที่เป็นเช่นนี้เพราะ KHODIN Model เป็นรูปแบบการพัฒนาที่เหมาะสมกับบริบทของตนเอง โดยผสมผสานภูมิปัญญาท้องถิ่นกับองค์ความรู้จากภายนอกอย่างสมดุล การจัดการอย่างเป็นองค์รวมช่วยให้เชื่อมโยงการผลิต การตลาดและการบริหารได้ครบวงจร ขณะเดียวกันการสร้างเครือข่ายและการนำนวัตกรรมเข้ามาช่วยเสริมทำให้ชุมชนมีความเข้มแข็งและแข่งขันได้ การยึดอัตลักษณ์ชุมชนเป็นฐานสร้างความโดดเด่นไม่เหมือนใคร และการพัฒนาที่คำนึงถึงสิ่งแวดล้อมทำให้การขับเคลื่อนเศรษฐกิจฐานรากเป็นไปอย่างมั่นคงและยั่งยืน

องค์ความรู้จากการวิจัย

การพัฒนาศักยภาพของชุมชนในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจฐานรากอย่างยั่งยืน ดังกรณีศึกษาในตำบลเขาดินนั้นมีทุนทางสังคมที่หลากหลาย ซึ่งเป็นรากฐานสำคัญใน

การขับเคลื่อนเศรษฐกิจฐานราก โดยเฉพาะภาคเกษตรกรรมที่เป็นแหล่งรายได้หลัก ชุมชนมีความเข้มแข็ง ความร่วมมือ การอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น และได้รับการสนับสนุนจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและหน่วยงานภายนอก สถานการณ์ปัจจุบันแม้มีศักยภาพสูง แต่ยังประสบอุปสรรคด้านการเข้าถึงตลาด การนำเทคโนโลยีใหม่ และการขาดแรงงานรุ่นใหม่ ส่วนปัจจัยส่งเสริม ได้แก่ ทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ ผู้นำเข้มแข็ง เครือข่ายวิสาหกิจ และภูมิปัญญาท้องถิ่น แนวทางการพัฒนาเน้นการบูรณาการทุกมิติ ทั้งการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติ การเสริมสร้างเครือข่าย การพัฒนาทุนมนุษย์ การส่งเสริมอาชีพและการตลาด การเพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์ การใช้เทคโนโลยีและการรักษาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม โดยมี KHODIN Model เป็นรูปแบบพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากอย่างยั่งยืน ครอบคลุม 6 องค์ประกอบหลัก คือ 1) การสร้างความรู้และนวัตกรรม 2) การจัดการแบบองค์รวม 3) การพัฒนาเครือข่ายองค์กร 4) การขับเคลื่อนด้วยอัตลักษณ์ชุมชน 5) การนำนวัตกรรมสมัยใหม่มาใช้ และ 6) การพัฒนาอย่างเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม ทั้งหมดนี้เพื่อให้ชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองและเติบโตอย่างมั่นคงในระยะยาว ดังปรากฏในภาพ 1

ภาพ 1 รูปแบบการพัฒนาศักยภาพของชุมชนในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจฐานรากอย่างยั่งยืน

สรุป

การพัฒนาศักยภาพของชุมชนและทุนทางสังคมเพื่อขับเคลื่อนเศรษฐกิจฐานราก ดังกรณีศึกษาชุมชนตำบลเขาตื้นถือเป็นตัวอย่างที่ดีของการนำศักยภาพภายในชุมชนมาใช้ในการสร้างความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจ ทุนทางสังคมที่หลากหลายและเข้มแข็ง เช่น ทุนทรัพยากรธรรมชาติ ที่ดิน แหล่งน้ำ ป่าไม้ ทุนมนุษย์อย่างความรู้ ทักษะและภูมิปัญญาท้องถิ่น ตลอดจนทุนทางวัฒนธรรมและองค์กร กลายเป็นรากฐานสำคัญที่ช่วยให้ชุมชนสามารถขับเคลื่อนกิจกรรมทางเศรษฐกิจได้อย่างต่อเนื่องและมั่นคง ปัจจุบันกลุ่มวิสาหกิจชุมชนเป็นศูนย์กลางการดำเนินงานทางเศรษฐกิจ โดยใช้ทุนทางธรรมชาติและวัฒนธรรมเป็นฐานในการผลิตสินค้า มีความร่วมมือกันในชุมชน และได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐ ชุมชนยังเริ่มนำเทคโนโลยีพื้นฐานมาช่วยเพิ่มประสิทธิภาพ แต่ก็ยังมีข้อจำกัด เช่น การขาดความรู้ด้านการตลาด การบริหารจัดการกลุ่ม และงบประมาณในการลงทุน ซึ่งเป็นอุปสรรคต่อการเติบโต ดังนั้น เพื่อขับเคลื่อนเศรษฐกิจฐานรากอย่างยั่งยืนจึงมีแนวทางพัฒนาที่สำคัญ เช่น การส่งเสริมการผลิตแบบอินทรีย์ การเพิ่มมูลค่าสินค้าด้วยการแปรรูปและออกแบบผลิตภัณฑ์ การสร้างศูนย์การเรียนรู้ในชุมชน การส่งเสริมการท่องเที่ยวชุมชน การขยายช่องทางจำหน่ายทั้งออนไลน์และออฟไลน์ การสร้างเครือข่ายความร่วมมือกับภายนอก รูปแบบการพัฒนา KHODIN Model จึงถูกนำมาใช้เป็นแนวทางพัฒนาโดยเน้นการเสริมสร้างความรู้ (Knowledge Creation) การบริหารจัดการแบบองค์รวม (Holistic Management) การขยายเครือข่าย (Organization Networking) การพัฒนาตามอัตลักษณ์ (Development Driven by Identity) การนำนวัตกรรมมาใช้ (Innovation) และการใช้ทรัพยากรอย่างยั่งยืน (Natural Sustainability) หากชุมชนสามารถดำเนินการตามแนวทางนี้ได้อย่างต่อเนื่องจะทำให้เกิดการพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากที่มั่นคง ยั่งยืนและยังคงคุณค่าของท้องถิ่นไว้ได้ในระยะยาว

เอกสารอ้างอิง

- กอบกุลณ์ คำปลอด และทศพล พงษ์ดี. (2565). การวิเคราะห์ศักยภาพชุมชนเพื่อสร้างนวัตกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากของชุมชนในอำเภอป่าแดด จังหวัดเชียงราย. *วารสารสังคมศาสตร์วิชาการ*. 15 (1), 1-16.
- กาญจนา รอดแก้ว และคณะ. (2564). การศึกษาความคิดเห็นเกี่ยวกับนโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน. *วารสารสถาบันพระปกเกล้า*. 19 (1), 48-66.

- คณะอนุกรรมการยุทธศาสตร์เศรษฐกิจฐานราก. (2559). *คู่มือการส่งเสริมการพัฒนา ระบบเศรษฐกิจฐานราก*. กรุงเทพมหานคร: สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์.
- จุฬารัตน์ คำถาเคื้อ และคณะ. (2568). การจัดการทุนทางทรัพยากรธรรมชาติเพื่อหนุนเสริมการท่องเที่ยวชุมชนในการกระตุ้นเศรษฐกิจฐานรากของบ้านปางมะโอ ตำบลวังเงิน อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง. *วารสารสหวิทยาการเพื่อการพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์*. 15 (1), 1-20.
- นพเดช พรเลิศล้ำ. (2568). ผู้แทนหน่วยงานภาครัฐ. *สัมภาษณ์*. 27 มิถุนายน.
- นฤมล อนุสนธิ์พัฒน์ และสุธี โกสิทธิ. (2563). รูปแบบการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนท้องถิ่นไทย 4.0. *วารสารสังคมศาสตร์และมานุษยวิทยาเชิงพุทธ*. 5 (2), 289-304.
- บุญเพ็ง สิทธิวงษา. (2566). การพัฒนาคุณภาพชีวิตเพื่อขับเคลื่อนเศรษฐกิจฐานรากในพื้นที่จังหวัดอุตรธานี. *วารสารราชภัฏสุรินทร์วิชาการ*. 1 (5), 1-14.
- บุญวัฒน์ สว่างวงศ์ และคณะ. (2566). รูปแบบการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนเพื่อการพัฒนาจังหวัดอย่างยั่งยืน: จังหวัดตรัง. *วารสารรัฐประศาสนศาสตร์และการจัดการสังคม*. 5 (1), 12-27.
- ปรียาพร กิจปรีดา. (2568). ผู้แทนองค์กรชุมชน. *สัมภาษณ์*. 8 มิถุนายน.
- พรกมล ระหาญนอก. (2562). การศึกษาภูมิปัญญาฝ่ายกับการขับเคลื่อนเศรษฐกิจฐานราก บ้านหนองบัว ตำบลภูหอ อำเภอภูหลวง จังหวัดเลย. *วารสารมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด*. 11 (1), 298-310.
- พระครูใบฎีกาธีรยุทธ ภูโคกหวาย และพระเทพศาสนานภิบาล. (2565). รูปแบบกลไกการขับเคลื่อนเศรษฐกิจและสังคมในการพัฒนาศักยภาพทุนทางทรัพยากรและทุนทางวัฒนธรรมไทย. *วารสาร มจร พุทธปัญญาปริทรรศน์*. 7 (1), 254-269.
- พระครูพิพัฒน์สุตคุณ และคณะ. (2566). การพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากวิถีพุทธเชิงสร้างสรรค์ของชุมชนวัดหาดมูลกระบือ อำเภอเมืองพิจิตร จังหวัดพิจิตร. *วารสารวิจัยวิชาการ*. 6 (6), 1-14.
- รวิกานต์ อำนวย. (2567). การพัฒนาศักยภาพท้องถิ่นเพื่อสร้างเศรษฐกิจฐานรากภายใต้การทำเกษตรตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในพื้นที่ตำบลบ้านนา อำเภอบ้านนา จังหวัดนครนายก. *วารสารศิลปการจัดการ*. 8 (4), 1-17.

- วันชัย ธรรมสังการ และคณะ. (2565). ทุนชุมชนและศักยภาพในการจัดการตนเองเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนของชุมชนท้องถิ่น. *วารสารนาคบุตรปริทรรศน์*. 14 (1), 22-32.
- สมพร ปัญญาดี. (2568). ผู้นำชุมชน. *สัมพันธ์*. 4 มิถุนายน.
- สมาน สุทธิเกษม. (2568). ประชาชนในชุมชน. *สัมพันธ์*. 4 มิถุนายน.
- สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2566). *แผนแม่บทภายใต้ยุทธศาสตร์ชาติ (พ.ศ. 2566-2580)*. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี.
- สุภางค์พิมพ์ คล้ายธานี และคณะ. (2566). การส่งเสริมเศรษฐกิจฐานรากเชิงสร้างสรรค์ของชุมชนวัดหาดมูลกระบือ อำเภอเมืองพิจิตร จังหวัดพิจิตร. *วารสาร มจร การพัฒนาสังคม*. 8 (3), 229-309.
- อนนท์ สันทราย และคณะ. (2559). ทุนทางสังคมของชุมชนกับการดำเนินชีวิตของผู้นำชุมชนตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง บ้านบัว หมู่ที่ 4 ตำบลบ้านตุน อำเภอเมืองพะเยา จังหวัดพะเยา. *วารสารวิชาการสถาบันวิทยาการจัดการแห่งแปซิฟิก*. 2 (2), 122-134.
- Pretty, J. N. (1995). Participatory Learning for Sustainable Agriculture. *World Development*. 23 (8), 1247–1263.
- Putnam, R. D. (1993). *Making Democracy Work: Civic Traditions in Modern Italy*. Princeton: Princeton University Press.